

‘Duitse schoolboeken over Holocaust genuanceerder’

Achtergrond - 5 oktober 2017 - Auteur: Bas Kromhout

Duitse schoolboeken behandelen de Holocaust evenwichtiger dan Nederlandse. Dat concludeert historicus Marc van Berkel in zijn proefschrift over Duitse en Nederlandse lesmethoden in het voortgezet onderwijs. ‘In Duitsland ligt meer nadruk op collectieve verantwoordelijkheid.’

Waarom dit onderzoek?

Van Berkel: ‘Ik ben docent aan een lerarenopleiding en stond zelf een aantal jaren voor de klas. Ik heb me er altijd over verbaasd dat in Nederlandse schoolboeken de Holocaust nogal gemankeerd wordt behandeld. Hoe komt dat? Heeft het misschien te maken met het zelfbeeld van Nederland als slachtofferland tijdens de Tweede Wereldoorlog? Om daarachter te komen heb ik Nederland vergeleken met het “daderland” Duitsland. Omdat elk Bundesland een eigen curriculum heeft en zelf beslist welke schoolboeken wel of niet worden toegelaten, moest ik er één uitkiezen. De keuze is gevallen op Noordrijn-Westfalen, dat qua omvang, bevolking en cultuur het meest overeenkomt met Nederland.’

U heeft gekeken naar schoolboeken vanaf 1960. Is de omgang met de Holocaust sindsdien veranderd?

‘In Duitsland zeker. Schoolboeken van vóór 1980 schrijven de moord op de joden vrijwel helemaal op het conto van het misdadige regime en houden zo de schuld weg bij het Duitse volk. Tot het einde van de jaren zeventig waren de meeste leraren en didactici zelf opgegroeid in de nazitijd. Sommigen hadden actieve weerdienst vervuld of waren lid geweest van nationaalsocialistische organisaties. Pas toen deze generatie het onderwijs verliet, kwam er ruimte voor collectief schuldbesef. Bovendien kwam in 1979 de Amerikaanse dramaserie 'Holocaust' op de televisie. Voor het eerst zagen mensen de gebeurtenissen door de ogen van een joodse familie. De serie veroorzaakte een enorme schok, vooral in Duitsland. Dat zie je terug in het onderwijs. Schoolboeken van na 1980 besteden meer aandacht aan de slachtoffers. Ook ligt de nadruk sindsdien veel meer op gezamenlijke verantwoordelijkheid.’

En in Nederland?

‘Hier zijn de veranderingen minder radicaal. In 1960 stond het nationale

Nederlandse perspectief centraal en dat is nog steeds zo. Nederland ziet zichzelf nog steeds als slachtoffer. De eigen medeplichtigheid aan de Holocaust blijft onbenoemd. Er zijn drie onderwerpen waar het Nederlandse onderwijs moeite mee heeft: de slavernij, de dekolonisatie van Indonesië en het eigen aandeel in de Holocaust. In alle schoolboeken is de ondertoon dat Nederland altijd een neutrale, liberale en tolerante natie is geweest. Ik vind dat problematisch. We willen jongeren toch leren kritisch na te denken?’

Zijn de Duitse lesmethoden op dit punt beter?

‘Veel beter. Daar zijn didactici in de zogenaamde Beutelsbacher Konsens van 1976 overeengekomen dat leerlingen geen dogmatische waarheden moeten worden onderwezen, maar bewust moeten worden gemaakt van verschillende perspectieven. In Duitse schoolboeken is het perspectief van de slachtoffers van de Holocaust – bijvoorbeeld in de vorm van dagboekfragmenten – veel sterker aanwezig dan in Nederlandse. Overigens is in beide landen het perspectief van de daders nog altijd dominant.’

Vindt u dit daderperspectief problematisch?

‘Ergens is het logisch. Want als je wilt uitleggen hoe de processen verliepen die tot de Holocaust leidden, dan heb je het over de daders. Bovendien is het overgrote deel van het bronnenmateriaal afkomstig van daders. Herdenken of rouwen, daar is het onderwijs niet voor. Maar er schuilen gevaren in het daderperspectief. Veel Nederlandse schoolboeken nemen terminologieën over zoals “het jodenprobleem” of “de Endlösung”, zonder deze voldoende te contextualiseren. Hetzelfde gebeurt soms met propagandamateriaal. Zo bevestig je onbedoeld stereotypen. Als ik aan leraren-in-opleiding vraag waarom Hitler de joden wilde uitroeien, dan schrik ik vaak van de antwoorden. Joden zouden ‘dominant aanwezig’ zijn geweest, ‘steenrijk’ of ‘de oorzaak van de wereldcrisis’. Een enkeling gebruikt zelfs het woord ‘ras’. Dan doen we iets niet goed. De Duitse methoden zijn veel beter in het deconstrueren van de valse voorstellingen die de nazi’s verspreidden. Die leggen uit dat joden maar één procent van de Duitse bevolking uitmaakten en in hoge mate geassimileerd waren.’

Waarom scoren Duitse schoolboeken beter dan Nederlandse?

‘In Duitsland ervaart men de noodzaak om dit deel van het verleden grondig te verwerken. Bovendien zijn auteurs van schoolboeken academisch opgeleid, net als bijna alle docenten in het voortgezet onderwijs. Een meerderheid van de Nederlandse docenten en schoolboekauteurs daarentegen is in eerste instantie pedagogisch-didactisch geschoold en heeft geen universitaire vakopleiding gevolgd. Daardoor bestaat hier een veel grotere afstand tussen het onderwijs en de wetenschap. Ik pleit ervoor die kloof in Nederland te verkleinen. Het Koninklijk

Nederlands Historisch Genootschap en de docentenkoepel VGN proberen dit ook te doen. Een probleem daarbij is dat Nederlandse docenten een overvol werkrooster hebben, zodat er weinig tijd overschiet voor bijscholing en zelfstudie. Maar het belangrijkste is toch dat het Nederlandse zelfbeeld als onschuldig slachtofferland een waarachtige omgang met de Holocaust in de weg staat. Om historicus Frits Boterman te parafraseren: om onze nationale identiteit te bevestigen moeten wij ons als Nederlanders steeds afzetten tegen de Duitsers.'

Marc van Berkel, Plotlines of Victimhood. The Holocaust in German and Dutch history textbooks, 1960-2010, Erasmus University Rotterdam, 2017

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel:

<https://duitslandinstituut.nl/artikel/23090/duitse-schoolboeken-over-holocaust-genuanceerder>